

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет хімії та фармації
Кафедра аналітичної та токсикологічної хімії

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «Комплексоутворення та екстракційне вилучення
Mo(VI) і W(VI) з солями 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-
карбоксилбензопірілію та катіонними ПАР»

«Complexation and extraction preconcentration of Mo(VI) and W(VI) with 6,7-dihydroxy-2-phenyl-4-carboxylbenzopyrylium salts and cationic surfactants»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 102 Хімія

Ігнатенко Інна Юріївна

Керівник: к.х.н., доц. Олена ГУЗЕНКО _____
(підпис)

Рецензент: д.х.н., проф. Юрій ІШКОВ

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри
№ ____ від ____ 2023 р.

Захищено на засіданні ЕК № _____
протокол № ____ від « ____ » _____ 2023 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою / за шкалою ECTS / бали)

Завідувач кафедри
_____ к.х.н., доц. Тетяна ЩЕРБАКОВА
(підпис)

Голова ЕК
_____ д.х.н., проф. Ольга ШЕВЧЕНКО
(підпис)

Одеса – 2023

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційну дипломну роботу на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти виконано на кафедрі аналітичної та токсикологічної хімії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова і спрямовано на вивчення взаємодії перхлорату 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксилбензопірилію з Mo(VI) та W(VI) у водних розчинах за наявності катіонних поверхнево-активних речовин. Робота є частиною наукових досліджень, які виконуються в межах теми кафедри № 323 «Розробка та удосконалення комбінованих методів контролю якості фармацевтичних препаратів, продуктів харчування та об'єктів навколишнього середовища» (№ держ. реєстрації 0122U00230).

Мета роботи: оптимізація умов взаємодії, встановлення складу і хіміко-аналітичних характеристик подвійних (потрійних) комплексів 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксилбензопірилію з Mo(VI) та W(VI) й дослідження їх міцелярно-екстракційного вилучення.

В результаті даної роботи вивчено умови комплексоутворення, визначені хіміко-аналітичні характеристики подвійних (потрійних) комплексів 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксилбензопірилію з Mo(VI) та W(VI) та розроблено методику спектрофотометричного визначення Mo(VI) після його міцелярно-екстракційного концентрування.

Можлива область застосування: визначення мікрокількостей Mo(VI) в різноманітних об'єктах методом спектрофотометрії.

Ключові слова: спектрофотометрія, комплексоутворення, катіонні ПАР, молібден(VI) та вольфрам(VI), міцелярна екстракція.

Кваліфікаційна робота складається з: 50 стор. машинописного тексту, 17 рисунків, 2 схем, 6 таблиць та 40 використаних джерел літератури.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	6
1.1. Основні спектральні характеристики органічних реагентів та їх комплексів з елементами.....	6
1.2. Органічні реагенти у методах інструментального аналізу.....	12
1.3. Точність та відтворюваність фотометричних методів.....	18
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ЧАСТИНА	20
2.1. Застосовані реактиви та апаратура	20
2.2. Методики проведення експерименту	21
2.2.1. <i>Методика синтезу 6,7-дигідрокси-4-карбокси-2-фенілбензопірилію перхлорату</i>	21
2.2.2. <i>Стандартизація розчинів молібдену (VI) вольфраму (VI)</i>	22
2.2.3. <i>Методика встановлення оптимального рН формування комплексів Mo(VI) та W(VI) з КДХ</i>	23
2.2.4. <i>Методика встановлення стехіометрії продуктів взаємодії методом Остромисленського-Жоба</i>	24
2.2.5. <i>Методика встановлення стехіометрії продуктів взаємодії методом молярних відношень</i>	24
2.2.6. <i>Методика встановлення стехіометрії продуктів взаємодії методом зсуву рівноваги</i>	25
2.2.7. <i>Методика встановлення констант стійкості й молярних коефіцієнтів поглинання комплексів методом Комаря</i>	25
2.2.8. <i>Методика встановлення інтервалу виконання закону Бера та побудова калібрувального графіку</i>	26

2.2.9. Методика визначення умов утворення міцелярної фази та екстракцію комплексу молібдену (VI) з КДХ	27
2.2.10. Методика побудови калібрувального графіку для визначення молібдену (VI) із КДХ після його міцелярно-екстракційного вилучення	27
2.2.11. Методика вивчення впливу інтерферентів на фотометричне визначення Молібдену(VI) після його міцелярно-екстракційного вилучення	28
2.2.12. Пробопідготовка та хід аналізу реальних об'єктів.....	28
2.3. Результати та їх обговорення.....	29
2.3.1. Синтез перхлорату 6,7-дигідрокси-4-карбоксі-2-фенілбензопірилію	29
2.3.2. Склад, стійкість та хімізм утворення комплексів Мо(IV) з 6,7-дигідрокси-4-карбоксі-2-фенілбензопірилію у бінарних системах й за присутності катіонних ПАР.....	30
2.3.3. Склад, стійкість та хімізм утворення комплексів W(VI) з 6,7-дигідрокси-4-карбоксі-2-фенілбензопірилію у бінарних системах й за присутності катіонних ПАР	34
2.3.4. Аналітичні характеристики комплексів W(VI) з перхлоратом 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксілбензопірилію	39
2.3.5. Міцелярна екстракція комплексу Молібдену(VI) з КДХ і ЦП та її аналітичне застосування	40
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	48

ВСТУП

Виключну роль відіграють органічні реагенти, котрі через високу чутливість їх реакцій та можливості регулювання властивостей набули широкого поширення для аналітичного визначення слідових кількостей іонів металів в різноманітних об'єктах. Солі 6,7-дигідрокси- та 7,8-дигідроксибензопірилієвих основ, які містять замісники в положеннях 2 і 4 бензопірилієвого циклу називають о-діоксихроменоломи [1-3]. Уведення замісників різної природи дозволяє покращувати чутливість й вибірковість органічних аналітичних реагентів, а препаративний синтез о-діоксихроменолів є помірно простим та полягає у конденсації багатоатомних фенолів із β -дикарбонільними сполуками [2-5]. Похідні діоксихроменолів застосовують в практиці хімічного аналізу в якості високочутливих реагентів для фотометричного і екстракційно-фотометричного визначення деяких іонів металів [6].

Мета роботи: визначення умов взаємодії, встановлення складу й хіміко-аналітичних характеристик подвійних (потрійних) комплексів перхлорату 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксилбензопірилію з Mo(VI) та W(VI) та вивчення їх міцелярної екстракції. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

1. Препаративно синтезувати перхлорат 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксилбензопірилію та довести його будову методами ІЧ- та ЯМР спектроскопії;
2. Оптимізувати умови взаємодії Mo(VI) та W(VI) з 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксилбензопірилієм перхлоратом та катіонними ПАР;
3. Встановити аналітичні характеристики комплексів, які утворюються та дослідити умови їх вилучення в хімічно-індуковану міцелярну фазу Тритону X-100;
4. Розробити та апробувати методику спектрофотометричного визначення Mo(VI) в водопровідній воді та фармацевтичному препараті.

ВИСНОВКИ

1. Конденсацією бензоїлпіровіноградної кислоти із пірогалолом А в присутності хлорної кислоти синтезовано перхлорат 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксилбензопірилію. Чистоту та індивідуальність якого доведено методом тонкошарової хроматографії, а будову підтверджено методами ЯМР та ІЧ-спектроскопії.
2. Встановлено, що Молібден(VI) із перхлоратом 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксилбензопірилію утворює комплексну сполуку із стехіометрією 1:2, а введення катіонної ПАР зміщує рН комплексоутворення у більш кислу область. Аналітична форма на основі потрійного комплексу має максимум поглинання при 555 нм і молярний коефіцієнт поглинання – 790000.
3. Оптимізовані умови взаємодії Вольфраму(VI) з перхлоратом 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксилбензопірилію. Встановлено, що співвідношення метал : реагент складає 1:2. Показано, що введення катіонних ПАР зміщує рН оптимального комплексоутворення в більш кислу область, призводить до збільшення молярного коефіцієнту світлопоглинання та не змінює співвідношення W(VI):КДХ яке залишається сталим 1:2. Встановлено, що молярний коефіцієнт світлопоглинання при 545 нм досягає 71000.
4. Вивчено умови та особливості формування міцелярної фази в системах на основі Тритону X-100 й показано, що введення саліцилату натрію ініціює міцелярну екстракцію вже за кімнатної температури.
5. Запропоновано методику спектрофотометричного визначення молібдену(VI) з 6,7-дигідрокси-2-феніл-4-карбоксилбензопірилію перхлоратом та катіонним ПАР після міцелярно-екстракційного концентрування. Градувальний графік лінійний в діапазоні 8-160 мкг/л Мо(VI). Відносне стандартне відхилення визначення запропонованою методикою не перевищує 4,5%. Відсутність систематичної похибки та правильність визначення доведено методом «введено-знайдено».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Snigur D., Barbalat D., Fizer M., Chebotarev A., Shishkina S. // *Tetrahedron*. 2020. Vol. 76, No 42. P. 131514. <https://doi.org/10.33609/0041-6045.86.3.2020.26-34>
2. Snigur D., Chebotarev A., Dubovyiy V., Barbalat D., Bevziuk K. // *Microchem. J.* 2018, Vol. 142. P. 273-278. <https://doi.org/10.1016/j.microc.2018.07.010>
3. Чеботарьов О. М., Топоров С. В., Снігур Д. В., Барбалат Д.О. // *Вісник ОНУ. Хімія*. 2021. Т. 26, № 2(78). С. 73-88. [https://doi.org/10.18524/2304-0947.2021.2\(78\).233829](https://doi.org/10.18524/2304-0947.2021.2(78).233829)
4. Chebotarev A., Barbalat D., Guzenko O., Zherebko M., Snigur D. // *Укр. хім. журн.* 2020. Т. 86, № 3. С.26-34. <https://doi.org/10.33609/0041-6045.86.3.2020.26-34>
5. Чеботарёв А.Н., Снігур Д.В., Барбалат Д.А., Плюта К.В., Койчева А.С. // *Вопр. химии и хим. технологии*. 2017. Т. 1. №110. С. 36–42.
6. Arena G., Copat C., Dimartino A., Grasso A., Fallico R., et al. // *Journal of Water and Health*. 2015, Vol. 13, P. 522–530. <https://doi.org/10.2166/wh.2014.209>
7. Rehder D. Vanadium. *Reference Module in Chemistry, Molecular Sciences and Chemical Engineering*. Elsevier. 2016. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-409547-2.11411-8>
8. Ali J., Tuzen M., Kazi T. G. // *Food Chemistry*. 2020. P. 125638. <https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2019.125638>
9. Zounr R. A., Tuzen M., Khuhawar M. Y. // *Applied Organometallic Chemistry*. 2018. Vol. 32. P. e4144. <https://doi.org/10.1002/aoc.4144>
10. Souza V.S., Teixeira L.S., Bezerra M.A. // *Microchemical Journal*. 2016. Vol. 129. P. 318– 324. <https://doi.org/10.1016/j.microc.2016.06.029>
11. Gürkan R., Korkmaz S., Altunay N. // *Talanta*. 2016. Vol. 155. P. 38–46, <https://doi.org/10.1016/j.talanta.2016.04.012>
12. Naemullah, Tuzen M. // *Talanta*. 2018. Vol. 194. P. 991-996. <https://doi.org/10.1016/j.talanta.2018.10.052>

13. Temel N.K., Kus B., Gürkan R. // *Microchemical Journal*. 2019. Vol. 150. P. 104139. <https://doi.org/10.1016/j.microc.2019.104139>
14. Naeemullah, et al. // *Journal of Industrial and Engineering Chemistry*. 2017. Vol. 57. P. 188-192. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jiec.2017.08.021>
15. López-García I., Marín-Hernández J. J., Hernández-Córdoba M. // 2018. Vol. 143. P. 42–47. <https://doi.org/10.1016/j.sab.2018.02.013>
16. Genç F., Milcheva N. P., Hristov D. G., Gavazov K. B. // *Chemical Papers*. 2019. Vol. 74. P. 1891-1901. <https://doi.org/10.1007/s11696-019-01038-8>
17. Chebotarev A., Klochkova A., Dubovyi V., Snigur D. // *Acta Chimica Slovenica*. 2020. Vol. 67. No. 4. P. 1118–1123. <https://doi.org/10.17344/acsi.2020.5939>
18. Klochkova A., Barbalat D., Chebotarev A., Snigur D. // *Journal of the Iranian Chemical Society*. 2021. Vol. 18. No. 1. P. 109–115. <https://doi.org/10.1007/s13738-020-02008-8>
19. Булатов М. И. Практическое руководство по фотометрическим методам анализа / М. И. Булатов, И. П. Калинин. – Москва: Химия, 1985. – 432 с.
20. Шлефер Г. Л. Комплексообразование в растворах. Методы определения состава и констант устойчивости комплексных соединений в растворах / Г. Л. Шлефер. – Москва: Химия, 1964. – 381 с.
21. Назаренко В. А. Гидролиз ионов металлов в разбавленных растворах / В. А. Назаренко, В. П. Антонович, Е. М. Невская. – Москва: Атомиздат, 1979. – 192 с.
22. Марченко З. Методы спектрофотометрии в УФ и видимой области в неорганическом анализе: пер. с польск. / З. Марченко, М. Бальцежак. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2007. – 711 с.
23. Дорошук В.О., Лелюшок С.О., Куліченко С.А. / В.О. Дорошук, // *Вісник Київ. ун-ту. Хімія*. –2003. - Вип. 39. – С. 12-16.
24. Куліченко С.А., Дорошук В.О., Лелюшок С.О. // *Доповіді національної академії наук України*. - 2007.- №8- С. 133-137.
25. Лелюшок С.О., Головаш Н.А., Дорошук В.О., Куліченко С.А. // *Вісник Київ. ун-ту. Хімія*. –2006. - Вип. 43. – С. 25-28.

26. Лелюшок С.О., Дорошук В.О., Куліченко С.А. // *Вісник Київ. ун-ту. Хімія.* – 2005.- Вип. 42. –С. 25-28.
27. Лелюшок С.О., Куліченко С.А., Дорошук В.О // *Вісник Київ. ун-ту. Хімія.* – 2007. - Вип. 45. – С. 12-15.
28. Nalawade R. A., Nalawade A. M., Kamble G. S., Anuse M. A. // *Spectrochimica Acta, Part A: Molecular and Biomolecular Spectroscopy.* 2015. №146. P. 297–306.
29. Shamsa F., Tehrani M. B., Mehravar H., Mohammadi E. // *Iranian Journal of Pharmaceutical Research.* 2013. №12. P. 9–13.
30. Çaglar Y., Saka E. T. // *Karbala International Journal of Modern Science.* 2017. №3. P. 185–190.
31. Lavrik N. // *Journal of Applied Spectroscopy.* 2014. №81. С. 873–876.
32. Babayeva K., Demir S., Andac M. // *Journal of Taibah University for Science.* 2017. №11. P. 808–814.
33. Eylem C.C., Taştekin M., Kenar A. // *Talanta.* 2018. №183. P. 184-191.
34. Goudarzi N., Chamjangali M., Vatankhahan E., Amin A. // *Journal of Analytical Chemistry.* 2014. №69. P. 1061–1065.
35. Liu Y., Fan J., Ma W., Fu C. // *Journal of Applied Spectroscopy.* 2014. №81. С. 807–811.
36. Zhong W., Ren T., Zhao L. // *Journal of Food and Drug Analysis.* 2016. №24. С. 46–55.
37. Лелюшок С.О., Куліченко С.А., Дорошук В.О. // *Укр. хім. журн.* -2011. – Т.77, №4. –С.110-114.
38. Лелюшок С.О., Іщенко М.В., Дорошук В.О., Куліченко С.А. // *Вісник Київ. ун-ту. Хімія.* –2008. - Вип. 47. –С. 44-46.
39. Kulichenko S.A., Doroschuk V.O., Lelyushok S.O. // *Talanta.* –2003. –Vol.59, №4. –P.767-773.
40. Doroschuk V.O., Lelyushok S.O., Ishchenko V.B., Kulichenko S.A // *Talanta* – 2004. –Vol.64, №4. – P.853-856.